



1843-1895

ՀԱՅՈՐ ԵՊ

ՄԱՅԻՍ

ՀԻՆ ՀԱՒԱՏՔ ՀԱՅՈՑ

ԳԼ. Թ. - ՊԱՇՏՈՆ ԶԱՍՏՈՒԱԾՈՑ

(Տես յ'էջ 149)



ԱՐԱՏԱ անուամբ գիցուի մ'այլ
ունէին Հնդկը՝ աղբերականց և
գետոց առատութեան պահապան,
միանգամայն և առատ ճարտա-
սանուկեան, զոր սովորութիւն է
յորդանոս ջրոց և գետոց նմանցընել։ Ըստ
սմանց նոյն է և Սարատուագի գիցուի նու-
ցա, բայր և կին Բրահմայ, իմաստութեան
մայր, որպէս Անահիտն Հայոց։ — Նաւա-
սարդի տօները աւելի հանդիսացուցին Բ Ար-
տաշիսի որդիքն, թէ և անդրանիկն Արտաւազդ՝
յետայ հակառակեցաւ, ըստ առասպելաց, երբ ի
վերջ տարւոյն կ'ուզէր ելնել աւերել զաշխարհ.
իր եղբարց մէկն՝ Մաման՝ քրմապետ էր այս
տեղի մեհենից, և նախանձով սպանուեցաւ.
որոյ յիշատակին՝ միւս եղբայրն՝ Տիրան՝

անոր զերեզմանին վրայ բազին կանգնեց,
աբ շատ և առնաւ կենդանեաց զո՛հեր կատա-
րել կու տար, և բաժնել եկող զացողի,
պատուիրելով այլ որ ճամբորդ հիւրերու հանդ-
չելու տեղ տան դիշորը. « քնդունիցին հիւրք
երեկօթիւք » և այս հաստատել վանատրի
վրայ ըսուածն։ Տիրանայ որդին այլ՝ « Վա-
» ղարշ՝ տօն աշխարհախումբ կարգեաց ի
» սկզբան ամի նորոյ՝ ի մուսն Նաւասարդի,
(խոր. Բ. ԿԶ)։ — Այս ամենայն հեթա-
նոսական ածնից տեղ՝ Ս. Լուսաւորին կար-
գեց Ս. Կարապետի և Աթենոգինեայ յի-
շատուկը. « տօն մեծ հռչակել... յայնմ առաք
» խմբեցին ի նմին աւանի » ի Բագուան։ —
Ամանորարներ Պտղոց հանդիսէն անբաժան էր
Նրազկանցն, որոց թագաւորն կամ Թալուհին

վարդ՝ կերպով մի բոլորովին դրաւեց զայն, վարդապատ անուանել տալով, որ և, ինչպէս շատ հեղ ըստած է, սեփականեցաւ ի քրիստոնէութեան ազգիս՝ Քրիստոսի լուսապայծառ երեւմանն, և քան զայլ ազգս մեծահանդէս աօնէր, անշինջ թողլով և հին Հայոց հանդիսից անմեղ մասը, շրջոյ խաղերն և աղաւնեաց թողցըն՝ հնազոյն յիշատակաւ Զրհեղեղի. որոյ նմանակերպ հանդէսն առ Պարսս կոչուի Ալ-րիյգէկեան, **الريزگی**, և կատարուի իրենց Տրեայ (Թիքրամի) ամոնոյ 13ին, (իբր ի հոկտեմբերի), կամ ըստ այլոց Բահման և Խուրտատ ամօնոց մէջ՝:

ՍԱՆՏԱՐԱՄԵՏՏ. — Այս անուամբ ի Ս. Գրիոր մեր (Բ Մակաբ. 2, 7) կոչուի Դիոնիսիոսն կամ Բաքոսն յունական. « իբրեւ » տօն հասանէր Սպանդարամետական պաշտաւ մանն՝ տազնալէին՝ զնոսս պսակեալս թաւ » ռատովք Սպանդարամետին կաքաւել »: Եւ նոթ է Թունաց առասպելեալ Բաքոսն, երբեմն աշխարհակալ ի Հնդկիս, յետոյ երկրի բերոց՝ մանաւանդ այգեաց և գինւոյ՝ պաշտպան. ըստ այսմ էր և զեղական հրեշտակապետն Սպենդա-արմադի, զոր ապա Պարսք ըսին Աւթանտարմատ, Իւֆէն, տարմազ, Սփէնտարմատ, Սիփէնտարմատ **داجداس**, պահապան երկրի և կենդանեաց, և խնամող չորրորդ ամօնոյ (յունիս). բայց ի նորոգութեան տումարի նոցա ի Յագկերսէ՝ եղաւ երկրորդ ամիս, փերբուար. ամեն ամսու մէկ աւուր այլ տեսուչ. Երկրի խնամակալութեան իմաստով բացատրէ զնա և մեր Արծրունի պատմիչն. բայց ըսածն խառնակամ զբլաց՝ որոշ չիմացուի (մեր ունեցած օրինակաց՝ մէջ). Մանիթոպայ ազանդաւորի վարդապետութենէն յիշէ Կրակի տրուիլն « ի » մարդիկ և յերկրի պանդոկի Սպանդարաւ » մետ աստուած է (Աստուծոյ, կամ որ է), » ոչ ստեղծեալ յունեքէ, այլ որպէս երեւիկ՝

» նոյնպէս էր և կայ և մնայ »: Պահլաւ այլ Սարանտոմատ կոչէին զառ. իսկ Հայք մերձաւորք Պարսից՝ անոնց նման. և զի թէ՛ սորա թէ Յոյնք միաբանին այնոր յատկութեան, հարկ է որ Հայք այլ Բաքոսի ոգւով մէկը ճանչնային և պաշտէին Սպանդարամետի անուամբ. զոր պէտք չէ շփոթել Պարսից Սպանդարաւ կամ Իւֆէնտիեար **الفن** քաջին հետ, զոր Հոնք այլ պաշտէին, ըստ Մովս. Կաղանկանտացւոյ պատմիչի մերոյ, Թանկրի խաւն կոչելով, և մեծամեծ վարսաւոր կաղնի ծառեր նսկերելով, և Հինք զոհելով, որոց « զղուին և զկաշին արկանէին զոստով ծառոցն »: և այլն. — Գրիգ. Մագիստրոս այլ իր թղթոց մէջ յիշէ Պարսից առասպելեալ քաջը. « Ոչ մոռացայց զՍպանդարաւ ի Սաբալանին կալով լերին »: որ է Սալալան՝ յԱտրպատական. ուր կար և մեծ մայրի ծառ մի, որոյ « արմատ և միջոց նորա » ի վեմ՝ յեղափոխեալ՝ Սպանդարայ զնա » կանգնեալ արձան »: Այս քաջին անունն Հայոց մէջ այլ հասարակ անուն եղած է մարդկան, և ինչուան վերջին դարոց մէջ և հիմայ այլ ըսուի. — Բայց մեր խնդիրն այս քաջին կամ զիւցաղին համար չէ, այլ երկրի կամ գինւոյ պաշտպանին. որոյ յատկ Սպանդարամետ անուամբ պաշտաման տեղ չի յիշուի ի Հայս, այլ յոյն անուամբն յիշէ Թովմ. Արծր. Բ Արտաշեսի համար՝ ըսելով, թէ հրամայեց փոքր Աղբազ գաւառի մէջ յինն « մեհեանս զՀերակլեայ և զԴիոն » նիսեայ, և այնու աղաքաւ կարաց չէն » պահել զերկրին՝ շատամարդութեամբ »: Թուի թէ գինւոյ զուարթարար զօրութեամբ աւելի յաղթող զտուեցաւ քան զՀնքով, զոնէ Աղբակացոց. — ինչպէս քանի մի Դիոն՝ այսպէս քանի մ'այլ Դիոնիսիոս ունէին Յոյնք, որոց մէկն անուանէր Զակրեան, ըստ ոմանց՝ որսորդ նշանակելով, ըստ այլոց Զակրոս լեռներն Ատրպատականի և Պարսկահայոց: (Արդեօք յարմարագոյն չէր այնպիսի շատուածոյ՝ Եւդար և Եւդարածոս անունը սեփականել քան լեռ մի): — Մէկ Բաքոս մ'ալ Սաբազ Կ'անուանէր, Թրակիացոց Սաբք տաւրին անուամբ, և մեծ ու մոլեկան սօսերով կու պաշտուէր ի Փուլիպացոց, և ըստ ոմանց՝

1. Զառ յայլոց՝ Հաենոսի գետեզերաց բնակիչքն Բովէ. Կարապետի տօնին (Թունիս 24), մանաւանդ կանայք, ծաղկապսակ լուսցուէին ի գետն և հանդէսներ կատարէին, համարելով որ զետն չքարձորանայ և չողողէ. իրենց գետինները:

յատկաբար ի Հայոց, — Ուրիշ անուն մ'ալ էր Բաբոսի՝ Նիսսահու, թուի իր Նիսսա դայեկին անուամբ. փիլոսոփապետոս յոյն պատմիչ կու պատմէ, թէ իր ատեն մատակ յովազ մի բռնուեցաւ, որոյ վրէջին ոսկեղէն մանեակ մի անցուած էր, և վրան հայերէն? գրուած, թէ Արշակ Թագաւոր Հայոց նուիրէ զայն Նիսսայ շատուածայն: Ոմանք այս անուամբ Նիսսա յաւերժարար դայեակն իմանան. Ս. մանք գիշեր նշանակէ կ'ըսեն, ինչպէս Օ. բազ այլ ցորեկ. այլք տարբեր մեկնութիւն կու տան. հաւանական է թէ նոյն ինքն Դիոնիսիոս — Սպանդարամետն ըլլայ. ոմանք այլ Պիսսա իմանան քաղքի անուն՝ երկրիս պայեալ կողմերում, նա և ի Հայս, որ միզ քնծանօթ է:

Սպանդարամետն գիր մի պակաս անուամբ շատուած կամ ոգի մ'այլ յիշուի ի զիրս մեր, եզակի և յոգնակի, Սանդարամետ, Սանդարամետը, և երբեմն նա և Սանդարամետակետ. ու պատշաճի Յունաց Դեմետրի կոչուած դիցունայ երկրի, անդրնդոց, և պարզապէս Դիոնիսոց այլ, և այսու նշանակութեամբ քործածուի ի զիրս մեր: Բառին վերնն նոյն ըլլալով առաջնայն (Սպանդարի) անուան, խնդրելի է բուն Սանդար կամ Սանդարք մասին նշանակութիւնն, որ ինքնին յայտնուի՝ խոր, վիհ, անգունդ և զոժոքը, երբեմն և զերեզման. բայց առանձինն գործածուած կամ յայտնուած չէ այսպիսի բառ ի զիրս մեր, չեմ գիտեր թէ և կա՞յ պարսկերէն, կամ այլ լեզուի և զիցաբանութեան մէջ. բայց ինչպէս ըսինք, ի բարդեալն կամ ածանցեալ՝ վերայդեալ ի մատուր, ընծայեն. ինչպէս Ագաթանգ. բառ « Սանդարամետական նշնեցեալ », թագեալք ի զերեզմանս. — « Սանդարամետը սարսեցին զկապեալ ոգին արձակեցին », Շնորհալոյ երգածն՝ վասն զոժոքոց և անոր իշխանին. նոյնպէս շարականքն. « Զարուրեալ զոգային զաջ Սանդարամետին ». — Զայնք հնչեցին Սանդարամետը անդրնդոց ». և այս ամենն յայանեն ոչ միայն զանգունգս և զոժոքս, այլ և զոժոքային ոգին, զստանայ և զդէս. բայց դեռ հետաքննելի մնայ Սանդարաց անուան իսկն և ծագումն:

ԲԱՐՇԱՄԻՆԱ. — Արտաշէս զԵոյնս և Յունաց շատուածները զերեց բերաւ ի Հայս, ինչպէս շատ հեղ յիշուեցաւ, որչին Տիգրան այլ զԱսորիս և Ասորաց շատուածը, որոյ անունն իսկ յայտնէ ծագումը. նիւթն այլ կ'արժէր գերութեան, վասն զի բոս խորենացոյ, « ի փղոսկրոյ և ի բիւրեղէ » զագմեալ էր արծաթով. և հրամայէ տանել » կանգնել յաւանին թորդան », յեկեղեցաց գաւառի, Անանայ հռչակաւոր մեհենին մօտ: Եղած են որ նոյն իսկ Անահա կարծեր են զսաբայց անտարակոյս և ստորերէն Պապա՝ Սամիւ կամ Պէլ — Սամիւն (ինչպէս կոչէ Բակովը Սրճեցի) Երկնից աստուած նշանակելն, կամ Մեծ աստուած, Որդի Երկնից, Արեգակն, որոյ կին էր Աստարտն: Զարմանք չէ Հայոց ընդունելն և պաշտել իւրենց ոչ շատ սիրելի Ասորաց պաշտածը, որովհետեւ իրենք այլ արեւապաշտ էին. զարմանք է եւ՝ հին Գաղղիացաց այգոյիս անուամբ՝ Բելիշամա, Belisama, դիցունի մի պաշտելն, իրը Ամենաս մի: Ագաթանգելի զրոյ մէջ Բարշիմիս գրուած է և Սպիտակաբառ կոչուած. հարկ էր որ այսպէս այլ ըլլայ բիւրդէ և արծաթէ բաղադրեալն. բոս այսմ պայծառ և փայլուն յատկութեամբ նմանեալ Յունաց Լեւկոթէայ ուկիանական դիցունայ: — Ուրիշ շատուածներէն և ինքի եկամուտ ի Հայս, անոնցմէ առաջ Լաիշիսեցեալ Լուսաւորի խաղով. որոյ հրամանաւ և « զգանձան ամենայն զոսկոյն » և զարծաթոյն աւար հարկանէին. զայն աղ. » քստաց բաժանեալ բաշխէին. և զբեզին » ամենայն դատասկեսաօք և զեանօքն հան. » զերձ սահմանօքն՝ յանուն Աստուծոյ նուիրէին. և զԱմենափրկչին նշանին օրինակ և » անգ կանգնէր »:

Բարշամիսայի կրնայինք հետեւցընել ուրիշ քանի մի սեմական սիւնքոր շատուածներ այլ, — ինչպէս Բելն կամ Բանաղ՝ շատուածահայր Ասորեստանեայց, Նարոս կամ Նարոգ՝ իրենց Արեգակն կամ Հրատ, Բարեկիւր, որ գուցէ նոյն Բարշամիս էր, Թարաքա կամ Թարքա, որ է Անահան կամ Կիւրեղէ, բոս այլոց՝ Ասկալոնացոց ձուկնուկին Ատրիկատ դիցունին, և այլն. որք յիշուին ի պատմութեան Արագրու, — եթէ

զսա ստուգելու համարէինք Հայոց թագաւոր, և ոչ Եղեւսիոյ նահանգին առանձին թագաւոր, յաջորդ և նախորդ համանուն և մերձ-անուն թագաւորաց, քրիստոնէական շնորհին և թաղէոսի առաքելական քարոզութեամբ ընդունելի և սիրելի եղած Հայոց: — Ասոնց կարգին և աւելի մօտ Հայոց՝ յիշենք քանի մի Դիք որ քիչ ճանչցուած կամ քիչ պաշտուած են, կամ ոչ ի բնիկ և ի կենդորնի Հայոց. ինչպէս,

ԱՐՄԱՐ, մեծ շատուածն Վրաց, որ և անուամբն յայտնուի Արամազդ ըլլալ, իրենց Մծխիթա մայրաքաղաքին մէջ մեծ հանդէս, ներով պաշտուած: Երկրորդ մեծ շատուած կամ դիցուհի նոցա էր Զադեն, որուն առանձին կ'երգնուին փառաւանայ լճին ձըկնորսքն, երբ հօն հանդիպեցաւ Ս. Նունէ-թոյ հրաշագործութեանց զարմանալով թագաւորն կամ բզեշին Միհրան՝ զնոյն իսկ Ս. կոյսը՝ Արամազդայ և Զադենի զաւակ կ'անուանէր: Այս անուան նման օտար ազգաց մէջ այլ կան շատուածք, ինչպէս Սադի կամ Սադի Եղիպտացոց, Ամմինի և Նիկիթայ դուռաւոր, մեռելոց հողաց խնամակալ. — Սադի՝ Հնդկաց Բարձմայն և, Ճշմարտութեան նշանակութեամբ. Դարձեալ, Սադի կոչուի իրենց Սիւայ շատուածոյ կիներ: Արդեօք Բ Արտաշիսի տիկնաց տիկին զեղեցիկ Ալանուհին Սամբենիկ այլ այս անուան հաղորդ չէ՞: Կամ մեր Զատիկ անունն այլ չենթադրեք համանուն շատուած մի, որ և սիրելի եղած ըլլայ Հայոց, մինչեւ քրիստոնէութեան ամենափառաւոր սօնն այսպէս կոչուի: Կ'արժէ յիշել և Յունաց Զերեսը՝ զոր իրենց վիսպասանք մտուցած են ի Կողքիս, և ի Հայս իսկ, իբր թէ անոր ընկերներէն մէկն (Արմենիոս) եկած և իր անունը թողած է մեր հայրենաց: Ըստ առասպելաց, Զեթէս կամ Զերիկ և Կալադիս եղբարք էին, որոնք Բաբէաս հողմոյ, և սպանսեցան ի Հերակլէ, բայց օդաշունչ ուղեց դասակից եղան, սակեղոյն թիկամբք և փետրաւոր ստիւք: — Եստուկ Զատիկ անուամբ Արդարութեան շատուած մի յիշուած կ'ըսուի յաւիտեալ:

Վրաց պատմութիւնն յիշէ և երկու մերձ-

անուն շատուածներ, Գայիմ և Գացիմ, զոր Տիպուա հեղուսիացի տեղադիրն՝ Այնիկ և Տանիկի գրէ. մեր Արշակունեաց թագաւորութեան սկզբան ասուն յիշուին:

Հայանուն շատուած և ծանօթ առ օտարս է Փառնակ, զոր յիշած ենք (ԴԲ. 243), պաշտուած ի Պոնտոս և ի սահմանակից աշխարհս. ի սկզբան՝ իբրեւ Ինչ, յայտնի չէ. բայց ըստ Յունաց է Լուսին շատուած առաջին, որ և Մեն կամ Միս կոչուէր, և երբեմն միակից Մեն-Փառնակ, որոյ հուսկաւոր մենեան և պատգամաբոս էր յԱմբրիս Պոնտոսի: Կայր և Փառնակիս դիցուհի՝ կին Սանդակայ, որ է Արեգակն Կելիկեցոց, զուստր Մենեասարայ կամ Մենոասարայ, որ նշանակէ իշխան կամ շրջան ժամանակի, և մայր Կիկիդայ. ասոնք բոլոր մէկտեղ նշանակեն զՓամանակ՝ իր չափերով, ի ձեռն լուսաւորաց. անուններն այլ արեւելեան լեզուաց յարմարին: Փառնակ կերպարանէր հայազգակ, ուսոց՝ կամ ծածրակին վրայ Լուսին մահիկ կրելով. — Մա կամ Մաս կոչուէր և ի Կոմանա պաշտուած Լուսին շատուածն, նոյնպէս և որ ի Փոնդիս, և նշանակէր Մայր, կամ Կիւրեղէ դիցուհին, բայց պաշտօնն նման էր Անահայն, ըստ նկարագրութեան Ստրաբոնի (ԺԲ, Բ, 3): Յոյնք՝ Ենիդ զուգին զՄա, Լասինք Բելլոնայ:

ԲԻԻԹ. — Այս անուամբ պատգամաբոս շատուած մի ի Հայս՝ յիշեն Ս. Բարդղիմէայ յոյն և լատին վկայաբանութիւնք, հայերէնին մէջ չկայ այսպիսի անուն. որ յիշեցնէ մեզ Ուլնիոյ Պրիս լեռը և փոխիկեցոյ Բերոսը, զոր երկնից մայր համարէին:

Փոքր Հայոց կողմերում ի Զելա՝ Անահայ տաճարին մէջ պաշտուէր և Օման կամ Օման շատուած կրակի, բրգաձեւ կամ բլրաձեւ գլխով. նոյն տեղ և Աստուտ, որ ըստ Պարսից Ազատ մի է, և Թուի նոյն ընդ Ամարտասայ Զանգիաց և Ամանտասայ Պահլակոց, որ էր մի յեթն Ամարտանդ պահապան ուղեց, խնամող ծառոց և մարդաց: — Հայապարսիկ լեզուաւ Անադատ կրնայ նշանակել Անիաւոր, և զուշակուիլ Անի շատուած միայլ, որոյ երաշխաւորեն և երկու Անի բերդերն յարեւմտեան և յարեւելեան

Հայս, և մանաւանդ առաջնոյն թագաւորաց գերեզմանատեղի ըլլալն :

Ոչ իբրեւ ստոյգ՝ այլ անուանցն և նշանակութեան մերձաւորութեամբ՝ յիշատակի և քննութեան արժանի համարիմ և քանի մի փոքր զիջ. ինչպէս, Էրիս, Տ'րէ, Յունաց Արիսի կինն, անուամբ և յատկութեամբ Հեռ նշանակելով, ըստ մեր լեզուիս : — Միւռա, Molra, մականուն մեռելութեան զիցունեաց Պարկայց. որոց հակառակ էջելոք Մայր կոչէին տղաքեր կանանց և տղայոց խնամակալ ուրիշներ, որոց գործն հայերէն բառիք նշանակութեան յարմարագոյն է : Ասոնք ունէին և Ոկամ կամ Ոգամ, Ոկմիս անուն շատուած մ'այլ՝ ճարտասանութեան, որ լսեցընէ մեզ Բասեռոյ Ոկամի կամ Ոկոմի գիւղն, նշանակութեան արժանի :

Մեր ի զիս պատահած ուրիշ կամ սխալ գրուած շատուածներն անյիշատակ չթողու համար միայն, նշանակեցն և աշխարհիս վերջին ժամանակի և Նետողաց ազգին վրայօք հնարուած գրուածք մի, ըստ որում այն ասեռն կարեոյ կողմերում պիտի կանգնուին :

Դիոսի, Արմեսի և Հերմենայ կամ Արմնայ, (ըստ այլ օրինակի՝ Իդիես, Արմնիս և Արմնայ) կուրքերն, որոց երկրպագութիւն չընելնուն համար՝ շատք պիտի նահատակուին : Գրուածին հեղինակն եթէ ի Յունաց առած է այս անուններս և թէ ոչ՝ համարի թէ Հայոց անծանօթ չէին :

Եղիշեք Պլուտարքոսի ըսածն այլ (Յաղագս Գետոց զոց մէջ), Երասի թագաւորին (ուսկից անուն գետոյն) պատուէր առնուլն յԱրհաւրաց կամ ի Վնասահալած դից որ իրեն զոհէ երկու աղջիկ, և այլն, (ՇԳ. 145). այսոր անունն յունարէն այլ յոգնակի գրուած է Ἀποτοροαία, Լատինն այլ Aueruncator և յիշեցընէ մեզ Ազաթանգելի ըսածը՝ Արտաշատայ բերդպահն այլի կնոջ համար, « Հրաման առեալ յԱրհաւրաց »¹, որ ամէն օր (13 տարի, հաց մի ձգէ ի վերապն՝ հողէպահիկ Ս. Լուսաւորչին :

Բեւեռազիր ընթերցողաց թողումք՝ Վանի և ուրիշ Հայոց կողմերու արձանաց մէջ գտած շատուածները յայտնել և հաւաստել : (Շարայարեի)

ԱՐՈՒՍԱՅԼԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(Տես յէջ 130)

Բ. « Հայոց՝ Ալգեստանի և Զուհրեայ մէջ » եղած Եկեղեցեաց՝ յետոյ ինչ ըլլալն : —
 « Երբ և ոչ մէկ զխաւոր Հայու մի թողու »
 « ցին Թեալ յԵգիպտոս, Ղիտիք առացան »
 « այս ընդարձակ և հին եկեղեցին, մեր տե- »
 « բոլ Սուլտանի վճռով, և միջնորդութեամբ »
 « Տէյիս ար-Ուայիս Սաֆի աստ-տաւա իսկ »
 « Ապու՝ Մաալի Գարի (կամ գրագրի), որ և »
 « իսկ Շարաֆի կոչուէր : Ետոյ Հայոց (համ- »
 « բարապետն կամ պաշտպանն՝ Վահրամ »

» Սայիտ աստ-տաւա Բլեյ, էլ յօժձ Ժաբա » նորոգեց այս իրաց յարմարութիւնը » :

Յիշեալ սուլտանն՝ կամ Նուրէտինն է կամ Սալահէտինն : Վահրամն այն իշխանաւոր՝ չէր այն Շնորհալոյ հօրեղոր որդի և եղբայր Գրիգոր եպիսկոպոսի մեծիշխան Վահրամն, որ յետոյ պիտի յիշուի ի պատմութեան, և որ այս պատմածին թուականէն 40 կամ 50 տարի առաջ պայծառանար յԵգիպտոս. բայց զուցէ ասոց ցեղէն ըլլայ. իսկ ասոր գործն կամ պաշտօն՝ զոր Արուսահլ Բլեյ Հայոց կոչէ, և անգլ. Թարգմանիչն steward of the Armenians գրէ, կարծեմ վերը գրեցոց մէկը նշանակէ, և որ և է կերպով՝ գործակալ մի էր Հայոց : Իր ըրած գործն ալ (որ քիչ մի մութ է) գրեւէն ետեւ, պատ-

1. Եթէ բնագիրն չըսեր Արհաւրքս այլ՝ հրաման առեալ կամ հրամայեալ ի տեղեան. Տրոպատիս αὐτὸ ὀράματος, կամ յատուածուստ քերպի՝ յայտնեալ քուαδ ὀρατῶφαιος :